

Dimenze bezpečnosti

(Security Dimensions, Dimensions de la sécurité)

S důrazem na dimenze ne sektory bezpečnosti přišli Bary Buzan, Ole Waever a další vědci z tzv. kodaňské školy na ústavu COPRI. Tím výrazně ovlivnili bezpečnostní výzkum od počátku 80. let minulého století až do současnosti. To znamenalo „průlom v bezpečnostní analýze a její nesmírné obohacení“.

Vojenská bezpečnost

Nejčastěji je spojována s jasně definovanými zájmy států, a proto se říká, že je státocentristická (State – centric security). Spočívá především v opatřeních, která přijímají státy či koalice s cílem pojistit se proti konkrétním aktuálním i budoucím bezpečnostním hrozbám.

Bezpečnost vymezovaná tváří v tvář vojenské agresí

Vojenská agrese je definována jako záměrná, intencionální hrozba, jejímž aktérem je nepřátelský stát či koalice. Vývoj od roku 1949 ukázal, že agrese proti členskému státu NATO představuje neúnosné riziko nikoliv pro spojenecké státy, ale především pro případného agresora, protože by jej stihla odvěta mnohem silnější než jeho úder. Po skončení studené války trvale narůstá vážnost záměrné hrozby, jejímž aktérem se mohou stát noví, nestátní činitelé bezpečnostní politiky, zejména pak teroristické skupiny.

Bezpečnost v době proliferace ZHN

Zaměřuje se na aktivní opatření proti vývozu a rozšiřování zařízení, technologií a know-how k výrobě jaderných, chemických, biologických a bakteriologických zbraní nebo řízených střel. Dalším směrem je snaha zabránit tajnému a pokoutnímu úsilí některých států o dosažení schopnosti vyrábět tyto zbraně. Jedná se zejména o vyspělé štěpné materiály, termojaderné zbraně, radioaktivní materiály, chemické a biologické zbraně. Zvláště velké úsilí se zaměřuje proti šíření nosičů, zejména pak balistických řízených střel, které zbráním hromadného ničení dávají maximální vojenské, strategické a psychologické účinky.

Bezpečnost v prostředí regionálních konfliktů

Regionální konflikty, které mohou propuknout na poměrně odlehlých místech světa, daleko od euroatlantické oblasti. Jejich aktéry nejčastěji bývají diktátorské nebo nacionalistické režimy, které v době, kdy slábnou jejich postavení i vliv, nadsazují hrozby, drammatizují bezpečnostní situaci nebo dokonce vyvolávají ozbrojené konflikty. Ve válečném stavu pak spatřují cestu ke svému vlastnímu přežití. Přestože se odehrávají na periferii, může jejich hromadný dopad více či méně narušit celou stavbu stávajícího bezpečnostního uspořádání. Mohou totiž rozbít regionální rovnováhu a v případě dalšího šíření negativně ovlivnit i globální bezpečnostní situaci.

Tyto konflikty se stávají výzvou pro nejvlivnější činitelé bezpečnostní politiky na globální úrovni – pro OSN, EU, OBSE, NATO, USA, Velkou Británii, Francii, Rusko a Čínu (jaderné státy a stálí členové RB OSN). Tváří v tvář hrozbě regionálních konfliktů pak jsou nuceny zvažovat rizika vlastního postupu. Jejich rozhodování je o to náročnější, že v současném posunutém světě riskují neschopnost, pokud se budou důsledně řídit právem a zároveň se dostávají do rozporu s právem, pokud se jednostranně zastanou obětí. Nečinnost by však byla nejhorším řešením.

Politická bezpečnost

V politické oblasti se bezpečnost vztahuje především k organizační stabilitě společenských řádů. Jejím základním smyslem je zajistit suverenitu států, jejich vnitřní i vnější legitimitu. Hlavním referenčním objektem je územní stát, roli činitele bezpečnostní politiky sehraávají zejména vlády a mohou poukazovat především na dva základní druhy hrozeb: vnitřní a vnější. Ve stabilních státech (vedle států NATO můžeme zmínit zejména Švýcarsko, Rakousko, Švédsko, Finsko, Austrálii, Japonsko a další) jsou vlády vystaveny silné vnitřní kontrole a zabývají se především vnějšími hrozbami.

Vnitřní hrozby představují znepokojení především pro vnitřně slabé státy, v nichž je autorita vlády zpochybňována velkou částí národa. Takové vlády pak jakožto činitelé bezpečnostní politiky jednají mnohem více ve svém vlastním zájmu než v zájmu svých referenčních objektů. Jako příklady můžeme uvést Zaire, Nigérii, Zimbabwe či Saúdskou Arábii. Tyto režimy sekuritizují problémy vlastního přežití, vyhledávají zástupné problémy, aby je mohly vydávat za hrozbu a tou potom zdůvodňovat vlastní represivní politiku. Součástí jejich politiky pak velmi často bývá také rozsáhlé porušování lidských práv, které potom OSN může označit za „hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost“. Příkladem jsou události v Somálsku, které tak označila rezoluce OSN č. 794 z prosince 1992.

Ekonomická bezpečnost

Referenčním objektem jsou ekonomické zájmy států a mezinárodních ekonomických a obchodních uskupení (EU, NAFTA, OPEC, OECD a další). Roli činitelů bezpečnostní politiky hrají zejména vlády jednotlivých států, resp. rozhodovací a výkonné orgány mezinárodních ekonomických a obchodních organizací. Ekonomická bezpečnost se většinou vymezuje vůči nezáměrným, neintencionálním hrozbám (ekonomické či měnové krize, destabilizace trhů a další).

Výjimku tvoří např. hospodářská embarga či sankce, o kterých rozhodují a jejichž aktéry jsou vlády nebo mezivládní ekonomické organizace. Základní problém ekonomických sankcí a embarg spočívá v tom, že jsou namířeny proti negativně hodnoceným činitelům bezpečnostní politiky, ale mnohem více postihují jejich referenční objekty, zejména pak nejchudší vrstvy obyvatelstva. Jako nejvýmluvnější příklad můžeme uvést Irák, kde v důsledku sankcí vzrostla nemocnost a zejména pak dětská úmrtnost, ale na charakteru Saddámovy režimu to nic zásadního nezměnilo.

Ekonomická bezpečnost se v důsledku rostoucí provázanosti světové ekonomiky v době globalizace neomezuje pouze na vnitřní či vnější bezpečnost, ale prosazuje se v obou těchto dimenzích. Je úzce provázána se všemi dalšími oblastmi bezpečnosti. Jejimi nejdůležitějšími a vzájemně propojenými atributy jsou měnová stabilita, hospodářský růst, nízká nezaměstnanost, konkurenceschopnost, určování tempa vývoje a aplikace nových technologií, popř. alespoň výraznější nezaostávání za celosvětovými trendy, surovinová dostatečnost, schopnost zabránit vytváření velkých částí populace žijících v bídě, schopnost zajistit obrannou sílu, popř. efektivní a potřebnou obranu způsobem stanoveným ve spojeneckých smlouvách, které zajišťují bezpečnost.

Ekonomická bezpečnost se vymezuje také proti dvěma hlavním záměrným hrozbám, jimiž jsou *obchodní válka a ekonomická válka*. Obchodní válka je spojena s přítomností

na trzích. V pozitivním směru se zaměřuje na ovládnutí nových trhů nebo na zvýšení podílu na stávajících trzích. V negativním smyslu jde o uzavření vlastního trhu pro jiné státy. Dalekosáhlejší cíle má ekonomická válka – jejím posláním je podlomit nebo zničit ekonomický potenciál protivníka za použití ekonomických i politických prostředků boje. Nejrozsáhlejší a nejvleklejší ekonomická válka se odehrávala v době studené války a skončila tím, že zemím NATO se nakonec podařilo rozvrátit ekonomický potenciál SSSR a jeho satelitů.

Na mezinárodní úrovni je smyslem ekonomické bezpečnosti předcházet nestabilitě světových trhů a propukání hospodářských krizí, narušení bezpečnosti dodávek surovin, zdrojů energie i výrobků, zneužívání vzájemné závislosti k politickým účelům, *nerovnoměrnosti mezinárodního ekonomického vývoje*, která na globálním trhu generuje více poražených než vítězů. Na tradiční státní úrovni lze ekonomickou bezpečnost definovat jako stav, ve kterém ekonomika objektu, jehož bezpečnost má být zajištěna (národního státu, seskupení států, supranacionální organizace apod.) není ohrožena hrozbami, které výrazně snižují nebo by mohly snížit její výkonnost, potřebnou k zajištění obranných i dalších bezpečnostních kapacit, sociálního smíru a konkurenceschopnosti objektu i jeho jednotlivých složek (tj. především jednotlivých firem) na vnitřních i vnějších trzích.

Sociální bezpečnost

Nejčastěji bývá vymezována ve vztahu k tzv. měkkým hrozbám, které jsou hrozbami nezáměrnými. Jde především o migraci obyvatelstva, která nebývá spojována se záměrem někoho poškodit. Její nejčastější podobou bývá útěk z chudých zemí s nesnesitelnými životními podmínkami, které se odvíjejí zejména od ekonomických, ekologických a politických příčin. Migrace s sebou často nese šíření nemocí či epidemií, změny na trhu práce nebo dokonce postupnou změnu identity cílových zemí migračních pohybů. Jako příklad můžeme uvést čínské přistěhovalce do Tibetu nebo ruské přistěhovalce do Estonska.

Činiteli záměrných hrozeb sociálního charakteru nejčastěji bývají nacionalističtí politikové. Ti zveličují a dramaturgizují ohrožení identity „svého“ referenčního objektu, stávají se negativně působícími činiteli bezpečnostní politiky, kteří nakonec mohou i vyprovokovat ozbrojené konflikty zakládané na rozdílnosti identity znesvářených stran. Jako příklad můžeme uvést S. Miloševiče, R. Karadžiče, F. Tudjmana a další aktéry válek spojených s rozpadem SFRJ. Aktérem sociálních hrozeb spojených s migrací mohou být také diktátorské režimy.

Ekologická (environmentální) bezpečnost

V environmentálním sektoru bezpečnostní politiky (BP) je referenčním objektem (RO) *životní prostředí na zemi* a v jejích jednotlivých regionech. Tento RO sestává ze dvou základních agend – vědecké, ve které se shromažďují výsledky odborné činnosti ekologické komunity, a politické, která odráží přístupy politiků a je podstatně skromnější nežli agenda první. Roli činitelů bezpečnostní politiky (ČBP) hrají především ekologické organizace. Ty dokáží otázku životního prostředí politizovat, méně úspěšné jsou ale při získávání podpory pro názor, že jde o hrozby, kterými je potřeba se neodkladně a vážně zabývat. Zatím se jim nepodařilo vytvořit globální systém péče o životní prostředí, jejich hlavní pozornost se soustřeďuje na regionální přístupy a aktivity. Ve svých hodnoceních a akcích dávají najevo, koho považují za hlavní aktéry hrozeb environmentálního charakteru – zaměřují se především na velké průmyslové korporace, které nejvydatněji poškozují životní prostředí v globálním rozměru.

Vzájemná propojenost nevojenských rozměrů bezpečnosti

Dimenze bezpečnosti se ve všech výše uváděných oblastí tzv. soft security mnohdy vzájemně doplňují a propojují. Jako příklad můžeme uvést Haiti, kde prudký nárůst počtu obyvatel vedl k rychlému a neváženému kácení lesních porostů. V důsledku toho začala působit nezáměrná hrozba ekologického charakteru. K ní se pak přidaly důsledky nezodpovědné politiky tehdejší vlády, a tak tisíce Hait'anů viděly jediné řešení v útěku ze země, přičemž jejich vysněným rájem byla Florida. Vlna uprchlíků se však stala vážnou sociální hrozbou pro USA, a tak nakonec Clintonova administrativa byla nucena přímo zasáhnout. Dalším příkladem může být to, že tisíce lidí volí útěk ze zemí s diktátorskými režimy, které pro ně jsou záměrnou hrozbou politického charakteru. Takto vyvolaná migrace se pro jiné státy stává nezáměrnou hrozbou sociálního charakteru.

Dnes jsou známy hlavní zdroje a příčiny ohrožení bezpečnosti v nevojenských dimenzích – jsou jimi zejména chudoba, velké nerovnosti uvnitř národů i mezi národy, korupce, neexistence státních struktur v řadě chudých zemí. Zatím však není vůle poskytovat účinnou pomoc ještě před vypuknutím konfliktu. Raději se čeká, až tyto země budou ještě více poškozeny. Tyto hrozby bývají podceňovány až do té doby, než nabudou katastrofických rozměrů. Hlavní příčina spočívá v tom, že se jimi zabývají ČBP národního, nanejvýš regionálního charakteru, kteří jednájí jménem referenčního objektu národního, nanejvýš regionálního charakteru. Ti se zaměřují na nejbližší nebo krátkodobé zájmy a cíle. Nedostatečně se však věnují cílům dlouhodobým, jejichž dosažení je zájmem největšího možného RO, tedy lidstva jako celku.

Zajištění bezpečnosti v nevojenských dimenzích vyžaduje předvídatost, kreativitu a ochotu nést politická rizika. Z toho také vyplývá řada naléhavých doporučení, podle nichž by bylo potřeba zejména: věnovat více pozornosti i peněz na boj proti AIDS v Africe, aby se tato smrtící pandemie nepřelévala do USA a dalších oblastí euroatlantické zóny; podílet se na reformě systému zdravotní péče v zemích někdejšího SSSR, neboť ty se staly hrozbou šíření AIDS do západní Evropy a odtud pak i do USA; zaujmout zodpovědnější přístup ke kjótskému protokolu a další.